

УДК: 327(470+571):327(55/56)''20''

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

Примљено:

NATIONAL INTEREST

15. 04. 2009

Година V, vol. 5

Прихваћено:

Број 1-2/2009.

15. 06. 2009.

Оригинални научни рад

стр. 281-316

Слободан Јанковић*

ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ РУСКЕ БЛИСКОИСТОЧНЕ ПОЛИТИКЕ НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА

Резиме

Измене у међународном поретку одликују се сукобима великих сила и променама у економским кретањима. Изучавање руске политике на Блиском истоку од изузетне је важности због стратешког и привредног значаја регије за свет. Аутор је поделио текст у четири целине и закључак. У првом поглављу он наводи разлоге за истраживање, истиче проблеме и пружа кратки историјат односа Русије и Блиског истока који претходи раздобљу којим се бави. Он даје и краћи преглед аутора који се баве истом или сличном тематиком. Друго поглавље је нека врста продужетка увода јер се бави периодом прве половине 1990-их. Поглавље, „Повратак у исламски свет” представља преглед економских политика, дипломатије и, у мањој мери, безбедносних иницијатива Москве у региону. Четврто поглавље посвећено је НАТО експанзији на Блиском истоку и одговору Русије на ову политику. Анализа резултата истраживања политике Русије у овој регији у периоду 1996-2008, показује да је она на простору од Марока до Авганистана успела да прошири утицај и врати се на светску сцену у улози глобалне силе. Тиме је она нарушила сам концепт унилатерализма.

Кључне речи: *Русија, исламски свет, Блиски исток, безбедносна сарадња*

* Институт за међународну политику и привреду, Београд

„Нека те не обесхрабри хаос јер је и он део наде, као средство подстицаја на велико управљање Русије... Видиш, ово је треће велико повлачење Руса. Прво пред Наполеоном, потом пред Хитлером и сад пред Рокфелером. И опет ћемо кренути у победоносни мариш.”¹

Увод

Римско царство је окончало своју просторну експанзију ратовима за територије на Блиском истоку. Језгро Византије налазило се у Малој Азији и трајно насељавање Турака у Анадолији од друге половине 11. века дугорочно је ослабило други Рим. Трећи Рим (Москва) ширио се по северним ободима Блиског истока, не успевајући да се прошири и на простор самог региона. Коначно, афирмација Вашингтона као једине светске суперсиле, државе у којој поједини интелектуалци и политичари воле поређење са силом Старог Рима, започела је операцијом „Пустињска олуја” 1990. Уздизање постсовјетске Русије, случајно или не, започиње деловањем Јевгенија Примакова, доброг познаваоца Блиског истока, на челу руског Министарства иностраних дела (МИД РФ). Његова сарадња са Садамовим Ираком, у Америци проскрибованим Ираном, антиизраелском Сиријом и Турцима на југозападу представља залог обнове моћи Москве и успостављања мултиполарног поретка у међународним односима. Овај генерални заокрет у политици Москве на Западу ће бити познат као „Примаковљева доктрина”.²

Политика Москве у региону Блиског истока има вишевековни историјат, још од ратова са Турском у 17. веку и територијама у вазалном односу према Порти. Од Црног мора преко Кавказа, обала Каспијског мора све до горја Хиндукуша, царска Русија, потом и Совјетски Савез, граничили су се са Блиским истоком, односно територијом која данас обухвата *Шири* или *Већи Блиски исток*. Британско, касније и америчко присуство на југозападном ободу Азије, огледало

1 Неименовани пријатељ Драгошу Калајићу. Према: Драгош Калајић, „Трећи пут” Солжењицина, Двери српске, год. X, број 39, Београд 2008, стр. 83.

2 Ariel Cohen, “The Primakov Doctrine — The Missing Link between Russia and Iraq?”, The Heritage Foundation, December 15, 1997, posted: October 28, 2004 Интернет, <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/1259846/posts>, скинуто: 25/08/2008.

се током друге половине 19. века првенствено у запоседању кључних трговачких чворишта, попут Бахреина, Јемена и Кувајта на западу и југу регије, и територије данашњег Пакистана на истоку. Тада су се у региону укрстили интереси великих сила Запада и Истока, атлантистичке и континенталне цивилизације, у геополитичкој терминологији.

За комунистичке владавине у Кремљу, Америка постаје кључни ривал СССР-у у борби за утицај у земљама региона. Између рушења Берлинског зида и урушавања Совјетске државе, започео је и окончан је Први заливски рат (1990), којим је успостављено (дуго)трајно присуство америчких трупа у региону Персијског залива. Совјетско неделовање и подршка НАТО акцији, упркос уговора о пријатељству Багдада и Москве, били су јасан сигнал немоћи и хаоса у којем се налазио Совјетски Савез.³

Период који намеравамо да проучимо односи се на обнову Русије од постављања Примакова за министра спољних послова 1996. године све до краја другог мандата Владимира В. Путина 2008, са пројекцијом руске политике у наредном периоду а везано за овај регион.

Када је реч о мотивима за политику Кремља, у овом делу света могуће је говорити о борби за моћ, која би, сходно реалистичкој школи, послужила за промовисање националног интереса док би у либералној традицији циљ био постизање одређеног идеала, углавном ширења слобода за индивидуе и стварања јединствене светске државе или барем правичног међународног поретка. Међутим и у једној и у другој парадигми интерес (национални или неке друштвене групе) као циљ остаје увек недовољно дефинисан и тешко подложен квантификавању. Јер шта је заправо интерес и откуда потреба за његовим испуњењем?

Чарлс А. Берд (Charles A. Beard), својевремено председник *Америчког удружења историчара* и *Америчког удружења политичких наука*, представио је 1934. године разлике и еволуцију од династичког интереса преко државног интереса и националне части до националног интереса.⁴ Он пои-

3 "Russia The Middle East", Интернет, http://www.russiansabroad.com/russian_history_317.html, скинуто: 02/09/2008.

4 Charles A. Beard, *The idea of national interest*, Quadrangle Paperbacks, Chicago 1966, pp. 14-25.

стовећује термин национални интерес са јавни интерес, каткад и са националним или општим благостањем.⁵ Ми ћемо за потребе овога рада прихватити класичан геополитички постулат који се поклапа и са реалистичком парадигмом да државе, односно нације имају конкретне интересе, од којих је значај простора изразито наглашен у геополитици. Овакво схватање не значи и одрицање улоге интересних група и друштвених заједница у формулисању онога што зовемо националним интересом, њиховог утицаја на вођење политике одређене државе. Такође, битно је приметити да се како унутрашња, тако и спољна политика једне земље могу водити и на уштрб основног националног интереса — потребе за опстанком. Најближи примери за то су СФРЈ и СССР, али и Русија у првој половини деведесетих година 20. века. Зато се слажемо да је спољна политика одраз премоћи или усаглашености интереса више актера или интересних и друштвених групација унутар једне државе. Дакле, спољна политика се не води нужно зарад достизања националног интереса.

У Нацрту Стратегије националне безбедности Русије дефинише се, мада широко, национални интерес Русије као комбинација интереса појединаца, друштва и државе у низу области.⁶ Оно што је карактеристично за Русију, а приметно је код аутора руске евроазијске школе у геополитици, јесте одређена врста метафизичких или духовних категорија као елемената који обликују понашање одређене државе, односно политичког система.⁷

Својевремено је за православну царску Русију Карл Маркс написао „Политика Русије је променљива. Њени методи, тактика и маневри се могу мењати, али највиша звезда њене политике, светска доминација, јесте фиксирана звезда.”⁸ Можда је Трећи Рим, као заштитник Православља и

5 Ibidem, p. 293.

6 “National Security Concept of the Russian Federation”, from *Rossiiskaya Gazeta*, January 18, 2000. Approved by Presidential Decree No. 1300 of 17 December 1999 (given in the wording of Presidential Decree No. 24 of 10 January 2000).

7 О позивању на духовност у руским стратешким документима види у: Slobodan Janković, „Osnove za oslanjanje na Rusiju u spoljnoj politici Srbije”, u: dr Dragan Đukanović (prir.), *Savremeni međunarodni izazovi: globalna i regionalna perspektiva*, Beograd 2008, str. 200-204.

8 “The policy of Russia is changeless. Its methods, its tactics, its maneu-

наследник РOMEЈСКОГ царства, Византије, имао идеолошку подлогу за тако што. Совјетска Русија, односно СССР је готову првих година Револуције, али и касније, био весник и промотер нове глобалне идеологије, која је попут савремених утописта требало да доведе до краја историје стварањем (комунистичког) раја на земљи.

Деценијама касније, конзервативна и утицајна америчка фондација Херитиџ (Heritage) организовала је 1998. округли сто на тему руске спољне политике. Аутори су се сложили да ће највећа држава водити спољну политику у складу са националним интересима; међутим, поставили су питање садржаја тог интереса. Наиме, након институционалних, привредних и економских промена они су се запитали како ће се у Москви дефинисати циљеви државне политике: „(н)ационални интереси нису Свето писмо, нису догма, нису производ божанске објаве. Они су ствар избора. Они су резултат политичког процеса. Они су променљиви.”⁹

Заиста, након структуралних промена, почев од стварање нове државе на темељима и већем простору претходне, уз привредне и финансијске неизвесности које су обележиле руску транзицију, било је потребно одредити циљеве који се никако нису могли засновати на формално прокламованим идеолошким циљевима претходног режима. Можемо се сложити да је 90-их година Русија заиста била у ситуацији да трага за дефинисањем националних интереса. Међутим, они су по природи дугорочни и стога, једном одређени, нису лако променљиви. Свакако, њихово необјављивање не значи и њихово непостојање.

Документи усвојени на самом почетку председниковања Владимира Владимировича Путина дефинисали су унутрашње и спољнополитичке циљеве, попут очувања територијалног интегритета, суверенитета, промоције мултилатерализма у међународним односима и повратка Русије на светску позорницу у улози велике силе.¹⁰ Као предуслов

vers may change, but the polar star of its policy, world domination, is a fixed star.” Преузето из: “From the Days of A”, Time March 12, 1990 Интернет, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,969582-6,00.html>, скинуто: 10/10/2008.

9 “The State of Russian Foreign Policy and U.S. Policy Toward Russia”, *The Heritage Foundation*, April 6, 1998, Интернет, <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/HL607.cfm>, скинуто: 7/08/2008.

10 Види у: “National Security Concept of the Russian Federation”, оп. cit; и: “The

остварењу горе поменутих и других стратешких националних циљева, истакнута је потреба привредног раста.¹¹ Пет принципа спољне политике које је на почетку мандата истакао председник Дмитри Медведев представљају квалитативни помак у односу на решења у документима с почетка Путиновог доласка на власт.¹²

Званична анализа руске спољне политике у издању Министарства иностраних дела Руске Федерације, посвећује тек три стране Блиском истоку и Северној Африци (106-108), док се о значају јужне српске покрајине посвећује пажња на 7 страна (5, 9, 38, 79, 94, 124, 125). Као и у случају Концепта стратегије спољне политике Русије од јула 2008, посвећивање мало пажње, не значи нужно и незаинтересованост Москве за један од четири стратешка региона, према америчким стратешким планерима.¹³

Основна претпоставка за израду рада је да Москва снажењем утицаја на простору Блиског истока, настоји да умањи моћ ривала — САД-а, и обезбеди тржишта за своју индустрију — првенствено војну и ракетну (сателити), затим и за друге гране руске привреде. Такође, јачањем присуства на Блиском истоку, Русија стиче могућност да увећа своје учешће у контроли светског енергетског тржишта, посредно и утицај на глобална привредна кретања. Истовремено на овај начин она штити свој „меки трбух”, јужне границе и утицај у централноазијским и кавкаским републикама бившег Совјетског Савеза. Коначно, политиком на Блиском истоку, Русија излази из „обруча” америчких и НАТО база од Нор-

Foreign Policy Concept of the Russian Federation”, Approved by the President of the Russian Federation V. V. Putin June 28, 2000, Интернет, <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm> 08/10/2007.

11 “National Security Concept of the Russian Federation”, II, op. cit;

12 “Medvedev outlines five main points of future foreign policy”, 31/08/2008 *RIA Novosti*, Интернет, <http://en.rian.ru/world/20080831/116422749.html>, скинуто: 01/09/2008.

13 “Rebuilding America’s Defenses: Strategy, Forces and Resources for a New Century”, A Report of The Project for the New American Century September 2000, p. 5; “Внешнеполитическая и дипломатическая деятельность Российской Федерации в 2008 году”, Обзор МИД России, Москва, март 2009 года; “Концепция внешней политики Российской Федерации”, Президент России 12 июля 2008 года, Пр-1440, Интернет, <http://www.kremlin.ru/text/docs/2008/07/204108.shtml>, скинуто: 05/05/2009.

вешке до Јапана. Наведене политике омогућавају постизање стратешког циља — стварања мултиполарног света у којем ће Русија стабилно контролисати *Heart-Land* и бити један од светских центара моћи.

Анализа савремене политике Руске Федерације у овом региону битна је за схватање трендова у међусобним односима великих сила, разумевање значаја енергетске безбедности у свету, тиме и на Балкану, али и за потпунији увид у елементе сукоба на Блиском истоку. У складу са темељним начелом класичне геополитичке мисли о сукобљавању континенталног и поморског принципа који се доминантно одвија на простору *Rimland*-а, овај рад пружиће прилику и за испитивање валидности овог принципа. Имајући у виду напред наведено, предмет истраживања ове студије биће пружање одговора на питање: „Који је значај Блиског истока за Русију?”. Одговор на ово питање може се постићи анализом основних елемената руске политике на овом простору. Класична геополитичка анализа помоћи ће нам да пружимо одговор и испитамо полазне хипотезе.

Односима Русије и Блиског истока у периоду 1996–2008. бавило се више истраживача и политичких аналитичара. Роберт Овен Фридман (Robert Owen Freedman) који се бавио и Јељциновом Русијом у региону који изучавамо, 1998. је писао о тадашњим односима Москве са Багдадом, Техераном, Анкаром и Тел Авивом и наставио и касније да пише на ову тему.¹⁴ Андреј Кројц (Andrej Kreutz), Мајкл Видлански (Michael Widlanski), Игор Крестин и Џон Елиот (Igor Khrestin and John Elliott) те Иља Бортман (Ilya Bourtman) неки су од Западних аутора који су се посебно бавили овом темом.¹⁵ Елена В. Супонина (Elena V. Suponina) Рашад Кашана (Rashid Khashana) и Јана Борисовна (Jana Borisovna), аутори су са Истока и Блиског истока који се такође баве овом проблематиком.¹⁶

14 Robert O. Freedman, “Russia and The Middle East: the Primakov Era”, *Middle East Review of International Affairs – MERIA*, Volume 2, No. 2 - May 1998, Интернет, <http://meria.idc.ac.il/journal/1998/issue2/jv2n2a1.html>, скинуто 24/03/2008.

15 Ilya Bourtman, “Putin and Russia’s Middle Eastern Policy”, *MERIA*, Volume 10, No. 2, June 2006, Интернет, <http://meria.idc.ac.il/journal/2006/issue2/jv10no2a1.html>, 12/07/2008.

16 Rashid Khashana, “La Russia gioca la carta delle armi e del gas per guadagnarsi una posizione in Nord Africa”, 6 Giugno 2007, Интернет,

Међутим, како у домаћим, тако и у међународним круговима недостаје свеобухватан и детаљнији приказ односа Кремља и држава и кључних политичких покрета на простору Већег Блиског истока.

У првој половини деведесетих

Већ поменути војна интервенција под командом НАТО земаља, усмерена против ирачке окупације Кувајта, дефинитивно је означила опадање совјетског присуства у овом крају света. Истовремено, та акција уз одобравање Москве, представљала је један од корака у урушавању Источног блока. Окретање Западу подударило се са привредним суновратом и драстичним падом војног буџета.¹⁷ Последњи ангажман СССР-а у овом делу света представљало је формално учешће у позивници земљама и организацијама учесницима Мадридске мировне конференције 1991.¹⁸

Након пропасти комунизма и стварања 15 држава на простору некадашњег Совјетског Савеза, Москва се окренула Западу у нади да ће бити прихваћена као део истоветног цивилизацијског и привредног простора. Но, наставак ширења НАТО-а, очигледно усмерен ка руским границама, упоредо са дивљом приватизацијом у земљи и осиромашењем становништва узроковали су притисак на Кремљ да промени политику у земљи и у иностранству. Примаков, дотада шеф спољне обавештајне службе, добија место министра спољних послова након 1995. године, у којој су САД претежно утицале на санкционисање новог

<http://www.arabnews.it/2007/06/06/la-russia-gioca-la-carta-delle-armi-e-del-gas-per-guadagnarsi-una-posizione-in-nord-africa/>, скинуто: 30/04/2007; Elena V. Suponina, "Perche' non siamo piu' filoarabi", *Limes dossier*, Интернет, http://limes.espresso.repubblica.it/wp-content/uploads/2008/05/000-000_lim_3-08_suponina.pdf, 16/07/2008; Jana Borisovna, "Il mondo arabo è un partner economico vitale per la Russia?", 26/05/2007 Интернет, <http://www.arabnews.it/2007/06/06/il-mondo-arabo-e-un-partner-economico-vitale-per-la-russia/>, 25/07/2008.

17 Војни буџет према индексу цена и валутних курсева из 2005. је 1988. само за Русију (у оквиру СССР-а) износио 218 милијарди америчких долара, да би већ 1990. пао на 171 милијарду, 1992. на свега 45,5 милијарди док је ова ставка у буџету 1998. достигла минимум у периоду 1988-2008, са 13,6 милијарди. Према: FIRST-SPRI database, Интернет, <http://first.sipri.org/index.php?page=step3&compact=true>, скинуто: 15/06/2008.

18 "Letter of Invitation to the Madrid Peace Conference October 30, 1991", Интернет, http://www.lebanonwire.com/prominent/historic_documents/1991_invitation_to_madrid_conference.asp, скинуто: 15/06/2008.

уређења на Балкану и учврстиле се и у овом делу Европе, слабећи Русији наклоњене Србе и Србију.¹⁹ Русија је губила и оно мало преосталих спољнополитичких позиција, а државне финансије су зависиле од страних зајмова и кредита. Вашингтон је тада још увек сигурно доминирао у Латинској Америци; у Африци Кина и Индија још нису представљали озбиљну привредну конкуренцију; ЕУ се у безбедносном смислу ослањала на инфраструктуру НАТО-а. Једина војна алијанса је још на самиту 1990. године у Лондону најавила измене у стратегији. Наредне године, 1991, „Нов стратешки концепт” најавио је нове изазове: ширење оружја за масовно уништење, регионалну нестабилност и тероризам.²⁰ (Састављачи овог документа били су очигледно далековиди). Ова организација је у складу са одлукама СБ УН примењивала ембарго на ратујуће земље балканске, али је од 1993. спроводила и акцију забране летења над БиХ. Коначно, јануара 1994. Алијанса најављује ширење и усваја програм *Партнерство за мир* како би олакшала НАТО интеграције потенцијално нових чланова, али и остварила сарадњу са другим државама које нису имале амбицију пуног придруживања овом војном савезу. Русија је иза себе имала безуспешан чеченски рат, а Бела кућа и Даунинг стрит контролисали су неба северног и јужног Ирака. Не рачунајући земље ЗНД-а, само су Ирак, Иран и Сирија, као начелни противници Израела и Америке представљали потенцијалне партнере за значајнију спољнополитичку акцију усмерену на уздизање Русије као велике силе, а ове земље уз Кину и Индију биле су и најбоља тржишта за продају руског наоружања.

Још 1997. Збигњев Бжежински (Zbigniew Brzezinski) није ни разматрао политику Русије на Блиском истоку. У чланку “A geostrategy for Eurasia”, он говори само о борби Москве за утицај у земљама бившег СССР-а.²¹ Само годину

19 О факторима који наводе Србију и Србе за ослањање на Русију у спољној политици Србије види у: Slobodan Janković, „Osnove za oslanjanje na Rusiju u spoljnoj politici Srbije”, u: dr Dragan Đukanović (prir.), *Savremeni međunarodni izazovi: globalna i regionalna perspektiva*, Beograd 2008, str. 183-208.

20 “Fact Sheet: The North Atlantic Treaty Organization”, U.S. Department of State 95/11/22 Fact Sheet: NATO, Bureau of Public Affairs, Интернет, http://www.fas.org/man/nato/offdocs/us_95/dos951122.htm, скинуто: 223/08/2008.

21 Zbigniew Brzezinski, “A Geostrategy for Eurasia”, *Foreign Affairs*, 76:5, September/October 1997.

дана касније, након постављања Јевгенија Примакова за министра спољних послова Руске федерације и његовог пута по Западном делу *Rimland*-а, појавиле су се студије о амбицијама „руског медведа“ на овим просторима²².

Свакако да крај *црвеног царства* није значио и нестанак и престанак московских иницијатива у региону који изучавамо. Заправо најинтересантнији потез Москве, који је дугорочно допринео истицању једног од најзапаженијих елемената блискоисточне кризе у периоду након 2003, представља почетак сарадње са Техераном у области развоја производње нуклеарне енергије. Три године након прве размене посета на високом нивоу, Техеран и Москва 25. августа 1992. потписали су споразум о развоју два нуклеарна реактора у Бушеру.²³ Сарадња са Ираном на пољу развоја нуклеарне енергије може се тумачити као добар спољнополитички потез који је Русији, у тренутку изразитог опадања утицаја на међународној сцени и отворене кризе у Чеченији, донео могућност за стварање мостова ка муслиманским државама. Исламски свет је након Авганистана и распада совјетске империје са симпатијама гледао на сепаратистичке и аутономистичке захтеве муслиманских заједница на територији Руске Федерације. Такође, и поред затварања преосталих поморских база у Вијетнаму и на Куби, Русија је задржала војно пристаниште само у овој регији — у сиријском граду Тарсу.²⁴

Но као и у Европи, Московска политика огледала се генерално у губљењу спољнополитичког утицаја и прихватању западних иницијатива. О прозападној, атлантистичкој и идеалистичкој политици Руске Федерације, вођеној сходно либералистичким начелима прокламованим на Западу, до 1995. године и делимично касније, писали су бројни аутори. Елена Гускова (Елена Гуськова) и Павел Кандељ (*Павел Кандељ*) пишу о овоме, па Кандељ тако о стварању иницијално прозападне политике Кремља вели „(Н)неочекивано лака по-

22 Robert O. Freedman, “Russia’s Middle East Ambitions”, *Middle East Quarterly*, September 1998, Интернет, <http://www.meforum.org/article/405>, скинуто 03/03/2008.

23 Igor Khrestin and John Elliott, “Russia and the Middle East”, *Middle East Quarterly* WINTER 2007 • Volume XIV: No. 1, Интернет, <http://www.meforum.org/article/1632>, скинуто: 10/04/2008.

24 Margot Dudkevitch, “Russian Warships to Dock in Syria”, December 8, 2007, Интернет, <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=7564> Global Research, скинуто: 31/03/200

беда руских „демократа” у августу 1991. године створила је илузију да је спољна политика земље могућа само на основу њихових спољнополитичких представа и вредносних судова, без вођења рачуна о реалним намерама партнера... Ипак, у почетку изражена солидарност западне демократије с младом руском демократијом, итавише и са очајним социјално-економским стањем земље, определили су путеве максималне сагласности руске дипломатије са ЕУ и САД.”²⁵ Наталија Нарочницака критикује овакав однос владајуће руске елите деведесетих.²⁶ Од домаћих аутора који су указали на промену у руској спољној политици током 90-их поменућу др Драгана Петровића и Миљана Филимоновића.²⁷ Андреј П. Циганков (Andrei P. Tsygankov) ову промену разматра као усвајање различитих цивилизацијских идеја.²⁸ Примаковљева политика као министра била је тек весник промена које ће постепено уследити и достићи јасне карактеристике за председниковања Владимира В. Путина (2000-2008). Фридман указује на више интересних групација у Русији деведесетих година чији су дивергентни, понекад и супротстављени интереси учествовали у стварању спољне политике Русије. Овај конгломерат центара моћи од председника, преко медијских и привредних магната, министарства спољних послова, великих фирми за производњу, прераду и извоз енергената, до министарства одбране у спрези са војном индустријом утицао је и на некохерентно вођење руске спољне политике.²⁹

25 Јелена Гускова, „Еволуција руске политике на Балкану у 90-им годинама XX века”, стр. 59-69; и Павел Кандељ, „Руски интереси на Балкану: Митови и реалност”, стр. 70-78; у: ур. Др Јелица Курјак, *Руска политика на Балкану*, Београд 1999, стр. 60-62, 71-72.

26 Наталија Нарочницака, *Русија и Руси у светској историји*, СКЗ, Београд 2008, стр. 516-17

27 Др Драган Петровић, *Русија на почетку XXI века — Геополитичка анализа*, Нови Сад 2007, стр. 150-153; Miljan Filimonović, „Obnova moći Ruske Federacije – implikacije na međunarodni položaj Republike Srbije”, у: др Dragan Đukanović (prir.), *Savremeni međunarodni izazovi: globalna i regionalna perspektiva*, Beograd 2008, str. 154-155.

28 Andrei P. Tsygankov, “Finding a Civilisational Idea: ‘West,’ ‘Eurasia,’ and ‘Euro-East’ in Russia’s Foreign Policy”, *Geopolitics*, Vol.12, 2007, pp. 375–399.

29 Robert O. Freedman, “Russia and The Middle East: the Primakov Era”, op. cit.

„Повратак” у исламски свет

„На мојим честим путовањима по Блиском истоку, сваки пут се убедим да овде очекују Русију, наклоњени су јој, али би желели да је виде активнију у политици, компетентнију у економији и одлучнију у пракси.”

Nei miei frequenti viaggi in Medio Oriente, mi convinco ogni volta che qui stanno aspettando la Russia, sono ben disposti nei suoi confronti, ma vorrebbero vederla più attiva in politica, più competente in economia e più concludente nella pratica.³⁰

Совјетски Савез, као и САД, имао је државе клијенте и савезнике на простору од Марока до Пакистана. Либија, социјалистички Јемен, Сирија, до Анвара Садата Египат и напослетку Садамов Ирак били су у добрим односима и на различите начине потпомогнути од стране комунистичког колоса. Инвазија на Авганистан била је последњи израз тежње да се јужни спољни обод СССР-а контролише. До краја 1990. Москва је успела да изгуби све или готово све позиције у овом делу света и одлучила се за савезништво са Вашингтоном, својим главним ривалом и непријатељем.

Јевгениј Примаков (Евгений Максимович Примаков) је 1996. године, као новопостављени министар иностраних дела Русије, најавио промене. Изјавио је да ће се убудуће суклобљавати са Вашингтоном захтевајући равноправно партнерство, тако што ће јачати позиције Москве на Блиском истоку. Он је критиковао дотадашњу политику сарадње са Вашингтоном.³¹ Овај заокрет у политици, многи на Западу назвали су Примаковљева доктрина.³² Након именовања за

30 Elena V. Suponina, “Perché non siamo più Filoarabi”, Limes, No. 3 2008, Интернет, http://limes.espresso.repubblica.it/wp-content/uploads/2008/05/000-000_lim_3-08_suponina.pdf, скинуто: 16/07/2008, р.1.

31 Према: Stephen J. Blank, “Russia’s return to Mideast diplomacy - How New the New Russia?”, ORBIS, Fall 1996, Интернет, http://findarticles.com/p/articles/mi_m0365/is_n4_v40/ai_18798566/print?tag=artBody;coll,09/07/2008.

32 нпр: Dr. Ariel Cohen and James A. Phillips, “Russia’s Dangerous Missile Game in Iran”, Heritage, *Executive Memorandum #503* November 13, 1997, Интернет, <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/EM503.cfm>, скинуто: 12/10/2007.

председника владе (1998. године), Примаков је свакако имао више маневарског простора, мада су фактори који су ограничавали промене у наступу Кремља на међународној арени у периоду када је био министар спољних послова (1996-1998) остали исти и за време његовог мандата као премијера.

Одраније стручњак за Блиски исток и лични познаник многих утицајних блискоисточних личности — међу којима Махмуда Абаса, либијског пуковника и вође Муамера ел Гадафија (*Muammar Abu Minar al-Qaddafi*), те покојних Јасера Арафата, Садама Хусеина, као и Сиријског Хафеза ел Асада, као што је раније наведено — Примаков је намеравао да измени руску спољнополитичку позицију првенствено ангажманом на Блиском истоку. Он је 60-их година 20. века био дописник листа *Правда* са Блиског истока, а касније саветник Леонида Брежњева за овај регион и један од кључних идеолога за оправдање инвазије Авганистана.³³ Оснивач Службе за спољни обавештајни рад Руске Федерације (Служба внешней разведки Российской Федерации) након распада КГБ-а, он је по постављењу на место министра иностраних дела, јануара 1996. започео са постављањем људи из бившег КГБ-а на важна места у државној управи. Међу њима су и два каснија директора ФСБ-а од којих ће један бити и премијер и председник Русије, Николај Патрушев и Владимир В. Путин.³⁴ Чувени и добро обавештени амерички новинар Сејмур Херш (*Seymour M. Hersh*), добитник више престижних награда између осталог и Пулицерове 1970, човек који је разоткрио злостављања у Абу Граибу, летеће затворе ЦИА-е изнад Европе, и план за напад на Хизбулах 2006. својевремено је тврдио да је имао увид у снимак разговора који потврђује да је Примаков примао новац од режима Садама Хусеина.³⁵ Но, независно од заснованости оптужби ове врсте, Примаков у улози министра иностраних дела и поготову председника Владе, успео је да уговори продају војног наоружања и технике Ира-

33 Ariel Cohen, "The Primakov Doctrine -- The Missing Link between Russia and Iraq?", op. cit.

34 Andrew Campbell, "Russia's Primakov and Iraq's Hussein: the World's Most Dangerous Political Partnership", *National Observer* No. 41 - Winter 1999, Интернет, http://www.nationalobserver.net/1999_winter_campbell.htm, скинуто: 16/08/2008.

35 Seymour M. Hersh, *Annals of Espionage*, "Saddam's Best Friend," *The New Yorker*, April 5, 1999, p. 32

ку под ембаргом УН, али и низу других држава попут Ирана и Сирије.³⁶

“Крај идеолошког сукобљавања (1990) није и крај самог сукоба” реченица је која можда најбоље илуструје став бројних чланова америчке администрације поводом односа са Москвом.³⁷ Тврдњу Виљема Енгдала да је крајњи циљ Вашингтона потпуни распад Русије, потврђује донекле предлог Збигњева Бжежинског — сиве еминенције бројних вашингтонских администрација — да се Русија претвори у лабаву конфедерацију три републике.³⁸ За остварење овог циља америчком орлу била је неопходна прво контрола региона који се граниче са изданком московске државе, затим и земаља бившег „црвеног царства“.

На Блиском истоку и у Централној Азији није само Америка била ривал и супарник Москве. Требало је одговорити пробуђеним амбицијама Турске, која је у осамостаљењу туркофонских држава видела прилику за стварање пантурске уније од Босфора до западне Кине.³⁹ У случају Турске, Русији је погодовало јачање утицаја ислама у политици као фактора који је супротстављен секуларној и проатлантистичкој турској војсци. С друге стране, Москва је могла да одговори енергетским потребама Анкаре.

Примаков је још 1991, као саветник Михаила Горбачова, настојао да насупротив политици Едуарда Шеверднадзеа, министра иностраних дела Совјетског Савеза, задржи утицај Москве у региону. Тада је тврдио да лидери исламских земаља очекују о(п)станак источне империје као гаранта против унилатерализма.⁴⁰ Повратак Русије данас жељно ишчекују лидери муслиманских земаља које очигледно осећају терет америчког пријатељства у региону, али и последице немања алтернативе пројекту необузданог ‘ширења демократије и

36 Andrew Campbell, “Russia’s Primakov and Iraq’s Hussein”, op. cit.

37 “The State of Russian Foreign Policy and U.S. Policy Toward Russia”, op. cit.

38 Zbigniew Brzezinski, “The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostategic Imperatives”, Basic Books 1997, p. 116.

39 Prof. Dr. Esat Arslan, New Alternative “Pax Turkistana” After Paxturcica, *The Journal of Turkish Weekly*, 30 June 2005, <http://www.turkishweekly.net/articles.php?id=92>, скинуто: 30/06/2005.

40 Stephen J. Blank, “Russia’s return to Mideast diplomacy - How New the New Russia?”, op. cit.

слобода'. Ово су истакли државници и највиши званичници Египта, Сирије, Алжира.⁴¹

Дакле, руски повратак у регион огледао се у а) сарадњи у области енергије, б) пласману производа првенствено војне индустрије која касније доводи и до в) безбедносне сарадње, што све заједно утиче и на сузбијање западног, првенствено америчког утицаја на Леванту.

А) Сарадња у области коришћења и развоја енергетских ресурса

Америчка контрола *Rimland*-а и претензије на одлучујући утицај у Централној Азији у многоме су биле усмерене на смањивање руског утицаја у контроли енергената.⁴² О значају енергената говори и реченица *непознатог војника* (псеудоним иза којег се 1975, према мишљењу многих, сакрио Хенри Кисинџер): “*Let the Russians have the influence, and let us have the oil.*” — „Нека Руси имају утицај а ми нафту”.⁴³ Упоредо са успостављањем програма *Партнерство за мир*, Запад се окренуо ка енергетским потенцијалима срца *Срца-Земље* (*Heartland*-а) и развијао планове за прављење нафтовода који не би пролазио кроз руску територију. Реализација пројекта Баку–Тбилиси–Џејхан испрва је била делимичан успех, јер се њиме транспортује Азербејџанска нафта, док се за укључење казашке нафте чекало на усвајање закона 2008. у локалном Маџлису (скупштини).⁴⁴ Ипак, да би нафта из ове бивше совјетске републике кренула ка малоазијском одредишту, сачекаће се барем до 2012. године, ако трошкови изградње додатних нафтовода буду такви да омогуће профитабилно коришћење црног злата.⁴⁵

41 Ilya Bourtman, “Putin and Russia’s Middle Eastern Policy”, op. cit.

42 Geoffrey Kemp and Paul Saunders, “America, Russia, and the Greater Middle East Challenges and Opportunities”, *The Nixon Center*, Washington DC November 2003, Интернет, http://www.nixoncenter.org/publications/monographs/US_Russia_ME.pdf, скинуто: 02/10/2008, p. 4.

43 Miles Ignottus, “Seizing Arab Oil” *Harper’s Magazine*, March 1975, Posted on Thursday, January 22, 2004; Интернет, <http://harpers.org/SeizingArabOil.html>, скинуто са: <http://blythe-systems.com/pipermail/nytr/Week-of-Mon-200-41227/011140.html>, 18/02/2008.

44 Айгуль Султанова, „Казахстанская нефть пойдет своим путем”, 27.03.2008, Интернет, http://www.ng.ru/cis/2008-03-27/8_kazakhstan.html?mtheme=2_1, скинуто: 27/03/2008.

45 “Kazakhstan signs BTC agreement into law, plans new pipelines”, 10 June 2008, Интернет, <http://www.bicusa.org/en/Article.3804.aspx>, скинуто: 01/11/2008.

Губљење спољних и скупљање сопственог тржишта за прерађивачке и полупрерађивачке производе индустрије у Русији, навело је Москву да се окрене коришћењу сировина, првенствено нафте, гаса, племенитих и других метала, као главног чиниоца у извозу. Бруто друштвени производ Руске Федерације од 1992. до 1997. био је у константном паду, док је након скромног раста 1997. уследила економска криза 1998. са поновним повратком негативног тенда. Од 1999. године до данас уследио је непрекинути раст БДП-а.⁴⁶ Након приватизације већег дела нафтне и гасне индустрије производња је опала за половину, а држава је због смањених такси још мање зарађивала на црном злату. Седишта нових нафтних компанија најчешће су била на егзотичним *off-shore* дестинацијама, што је условило додатно смањивање прихода из пореза.⁴⁷ Пораст цена на тржишту енергената од 1999. допринео је већем значају ове индустрије за државу. Раст цена енергената и повећани прилив девиза у Русију, појачао је потребу за сложеније разматрање енергетске политике Руске Федерације. Након повратка државе у улогу привредника и национализације односно откупа већинских удела у приватним компанијама, држава је значајно увећала приходе с обзиром да је зарада од нафте и гаса достигла 59 одсто у укупном извозу 2007. године. Уз додатак угља и метала, сировине су исте године доносиле 80 одсто зараде из извоза.⁴⁸ У првој деценији 21. века Русија је највећи произвођач и извозник природног гаса са највећим потврђеним резервама овог енергента, други произвођач нафте и трећи светски енергетски потрошач.⁴⁹

Нуклеарна технологија представљала је још један потенцијал за остваривање сарадње са другим државама.

Наведени споразум са Ираном из 1992. и његова реализација од 1995. године први су и један од најзначајнијих при-

46 Види: "Russia", Интернет, <http://www.econstats.com/weo/CRUS.htm>, скинуто: 02/11/2008.

47 Fiona Hill, "Energy Empire: Oil, Gas and Russia's Revival", The Foreign Policy Centre, London September 2004, Интернет, <http://www.brookings.edu/views/articles/Fhill/20040930.pdf>, скинуто: 01/10/2008, p. 11.

48 У структури БДП-а, доходак од гаса и нафте износи 25-30 одсто првих година 21. века; у: "The State of the Russian economy", *Russian analytical digest* 38/08, 2 April 2008, p. 8.

49 Bernard A. Gelb, "Russian Oil and Gas Challenges", January 3, 2006, *Congressional Research Service*, p. ii.

мера из ове области. Ово је уједно представљало један од два проблема у односима Беле куће и Белог дома за Клинтонове администрације.⁵⁰ Русија је и поред притисака ЕУ и САД наставила сарадњу са Ираном, додуше, значајно успоравајући радове. Москва је претходних година учествовала у више преговора са Техераном поводом начина и степена развијања иранских нуклеарних постројења. У октобру 2008. ирански и руски званичници најавили су да ће нуклеарна електрана у Бушеру — јужни Иран — почети са радом у 2009. години, иако је првобитно пуштање у погон најављивано за 2000.⁵¹ Ове две државе су склопиле и споразум вредан 10 милијарди долара 2002. о изградњи шест нуклеарних електрана на тлу старе Персије.⁵² У склопу међудржавне енергетске сарадње Иран је понудио Газпрому да се јави на тендере за развој блокова на којима се очекује постојање нафте.⁵³

Руски повратак (ради се заправо о поновној политици велике силе, дакле Русија се враћала у улогу велике силе кроз ангажман у овом делу света) у регион кроз сарадњу на развоју нуклеарне технологије, представља и потписивање споразума Египта и Русије о сарадњи у развоју цивилне нуклеарне технологије из марта 2008. Споразум омогућава руском Атомстројекспорту надметање на тендеру за изградњу три нуклеарне електране. Иста компанија, након посредовања Владимира В. Путина, отпочела је преговоре и са Мароком за учешће у развоју нуклеарних потенцијала ове земље.⁵⁴ Руска фирма је након преговора на највишем нивоу у јулу 2008. и септембра исте године добила и на тендеру за изградњу прве нуклеарне електране на тлу Мале Азије.⁵⁵ Последња

50 Geoffrey Kemp and Paul Saunders, "America, Russia, and the Greater Middle East Challenges and Opportunities", op. cit., p. 4.

51 "Bushehr", Интернет, <http://www.globalsecurity.org/wmd/world/iran/bushehr.htm>, скинуто: 08/10/2008; и "Iran: Bushehr reactor operational in 2009", Press TV Oct 14, 2008, Интернет, <http://infowars.net/articles/october2008/141008Iran.htm>, скинуто: 31/10/2008.

52 Ilya Bourtman, "Putin and Russia's Middle Eastern Policy", op. cit.

53 Jana Borisovna, "Il ruolo russo nella crisi iraniana", 2 Luglio 2008, Интернет, <http://www.arabnews.it/2008/07/02/il-ruolo-russo-nella-crisi-iraniana/>, скинуто: 26/06/2008.

54 "Russia, Egypt sign nuclear power agreement", 25/ 03/ 2008, Интернет, <http://en.rian.ru/russia/20080325/102185942.html>, скинуто: 30/10/2008.

55 "Turkey's energy dependency on Russia to rise after nuclear plant", Интернет, <http://www.hurriyet.com.tr/english/finance/10021607.asp?scr=1>, 02/11/2008.

у низу нуклеарних сарадњи јесте понуда ћудљивог либијског вође (током посете Русији 30. октобра – 02. новембра 2008) Москви да, између осталог, развију сарадњу на плану развоја нуклеарних капацитета Либије.⁵⁶

Осим Ирана, сарадња у области енергије значајна је барем са још четири блискоисточне државе — Турском, Ираком, Катаром и Алжиром.

Турска, увозник нафте и гаса, регулисала је већи део својих потраживања за енергентима после пуштања у рад „Плавог потока” (Blue Stream) — гасовода који преко дна Црног мора повезује Русију и Турску. Пројекат руског Газпрома и италијанског ENI-ја залог је сарадње која ублажава претходно постојећу тензију непријатељства чланица НАТО и некадашњег Варшавског пакта и потом сукобљених интереса на Кавказу и великом Туркестану (збирно име за туркофонске државе Централне Азије). Данас Турска обезбеђује 60 одсто гаса увозом од северног суседа. Турска се надала изградњи паралелног гасовода „Плави поток 2” 2006. године. Ипак, геополитичке потребе и географска погодност определили су Газпром за „Јужни поток” кроз земље Балкана.⁵⁷

Ирак је представљао једну од земаља које су биле јасан индикатор повратка „руског медведа“ у *Rimland*. У хронично лошој финансијској позицији, Русија је имала потребу за наплатом дугова чију је потражњу наследила од СССР-а. Дуг Ирака је до средине деведесетих нарастао на 7 милијарди долара. Због овога, и првенствено притиска у Думи да се тражи укидање санкција Ираку, Русија је још 1994. тражила њихово елиминисање. По доласку Примакова на место министра иностраних послова, партије у Думи добиле су подршку и у његовом раду *a propos* Ирака. Лукојл (Лукойл) је обезбедио право на развој нафтоносног поља West Kurna. Руска фирма је стекла право на три четвртине профита, без обавезе да плаћа порез багдадским властима. Зато је Русија била најве-

56 Tom Parfitt, “Gadafy offers Russia a naval base in Libya”, November 1 2008 The Guardian, Интернет, <http://www.guardian.co.uk/world/2008/nov/01/libya-russia-gadafy-united-states>, скинуто: 19/11/2008.

57 “Gas channel planned via Turkey”, Turkses, Интернет, http://www.turkses.com/index.php?option=com_content&task=view&id=495&Itemid=36, скинуто: 16/11/2006.

ћи купац ирачке нафте када је направљен програм „Храна за нафту”.⁵⁸

С обзиром да је Гадафи по постизању споразума са Западом о укидању санкција избацио руске компаније из посла са нафтом и гасом, Москва се окренула првенствено Алжиру, али, у мањој мери, и Мароку и Египту. Руски извоз покрива 29 одсто потреба ЕУ за гасом, док је удео Алжира 11 одсто. Путинова посета Алжиру и Мароку, одакле је кренула његова афричка турнеја 2006. године, била је прва посета кремљског домаћина региону после четврт века. Том приликом руска страна је предочила алжирској предности стварања неке врсте гасног ОПЕК-а.⁵⁹ Ова идеја Москве коначно је почела да добија институционалне обресе установљењем гасног форума Русије, Ирана и Катара, који заједно поседују 60 одсто светских резерви гаса.⁶⁰

Б) Руско оружје и производи на Блиском истоку

Прекидање трговинских веза услед распада државе и смањивање индустријске производње, те потреба за девизама ради увоза стране технике али и житарица с једне, и постојање велике војне индустрије с друге, определили су руско вођство да продајом војне опреме и наоружања обезбеди неопходна средства. Истина у почетку није било јасне државне стратегије, али су Примаков и потом Путин продају наоружања и нуклеарне технологије уклопили у план повратка руске силе широм Блиског истока.

Примаков, у јавно декларисаној намери да промовише мултиполарни свет и поврати углед Москве, поспешује склапање уговора о продаји војних и цивилних производа земљама од Алжира до Ирана. Његова стратегија ослањала се на евроазијско савезништво које би се супротстављало атлантистичким силама, превасходно САД-у.⁶¹ У времену његовог министровања потписани су уговори о стварању Шангајске петорке, која је претходник Шангајске организације за сарад-

58 Robert O. Freedman, “Russia and The Middle East: the Primakov Era”, op. cit.

59 Rashid Khashana, “La Russia gioca la carta delle armi e del gas per guadagnarsi una posizione in Nord Africa”, op. cit.

60 “Gas-rich nations agree ‘forum’”, Интернет, <http://english.aljazeera.net/business/2008/10/2008102113531344749.html>, скинуто: 04/11/2008

61 Ariel Cohen, “The Primakov Doctrine – The Missing Link between Russia and Iraq?”, op. cit.

њу (Шанхайская организација сотрудничества). Након залагања против употребе силе над Садамовим Ираком у СБ УН, Русија добија уговоре о енергетској сарадњи и куповини руског наоружања од стране режима Садама Хусеина.⁶² Русија 1996. и 1997. осваја нова тржишта за своју војну индустрију, између осталог Турску и УАЕ.⁶³

Привредна сарадња, не рачунајући пласман војне индустрије и нуклеарног потенцијала, са овим делом света још увек је скромна. Руски извоз у арапске земље је 2006. износио свега 6,9 одсто укупног извоза Русије, док је Русија примала тек 3 одсто укупног извоза ових земаља. У циљу повећања обима трговинске размене основан је *Руско-арапски пословни савет* (Russian-Arab Business Council) који окупла билатералне савете Русије и арапских земаља, али ради и мултилатерално. Један од резултат је оснивање приватне руско-арапске банке која помаже пословну сарадњу Русије и ових земаља. У Оквиру савета склопљен је и уговор Јордана и руског партнера о изградњи фабрике хеликоптера k-226 са већинским руским власништвом у арапској земљи.⁶⁴ Иако Савет није донео видљиве резултате, он се показао корисним као кровна организација која олакшава организацију сајмова и националних привредних изложби на којима се склапају послови. У току је разматрање отварања банке у Русији која би примењивала исламске принципе пословања (Islamic banking).

Успешно настављајући Примаковљеву политику у региону, Путин и његов тим постигли су изванредне успехе и у трговини са појединим исламским земљама. Тако је 2007. обим трговине са Египтом нарастао на 2,1 милијарду долара, што је представљало раст од 50 одсто у односу на претходну годину.⁶⁵

Размена са Ираном је од 400 милиона долара 1997, не рачунајући новац за изградњу нуклеарних електрана, нарастала на 2,2 милијарде у првих девет месеци 2007, што је пред-

62 Ariel Cohen, "The Primakov Doctrine – The Missing Link between Russia and Iraq?", op. cit.

63 "Russia and the Arms Trade", op. cit.

64 Jana Borisovna, "Il mondo arabo è un partner economico vitale per la Russia?", op. cit.

65 "Egypt-Russia trade grows 50% in 2007 to \$2.1 bln", RIA Novosti March 23 2008, <http://en.rian.ru/world/20080323/102017445.html>, скинуто on: 17/10/2008.

стављало раст од преко 100 одсто у односу на исти преиод претходне године.⁶⁶

Економски односи Москве са Анкаром, највећим трговинским партнером на Блиском истоку, донекле су патили због договора Примакова око испоруке ракетног система S-300 Кипру. Током друге половине 90-их обим трговине износио је 10-12 милијарди долара, да би се 2007. попео на 22,5 милијарде, а у прва четири месеца 2008. достигао 10, 6 милијарди, што је додатни раст од 60 одсто у односу на 2007.⁶⁷ Лошији односи са Вашингтоном након окупације Ирака и савезништва са Курдима, олакшали су руској политици и пословном свету унапређивање привредне сарадње која од 2004. бележи стални раст.⁶⁸

Од 500 милиона долара 1997. трговинска размена са Израелом достигла је десет година касније 2,5 милијарде.⁶⁹

Добри односи са Ираком под санкцијама допринели су да се лета 2002, преговарало о уговорима о економској сарадњи вредним 60 милијарди долара.⁷⁰ Свакако, америчка окупација осујетила је реализацију ових планова.

Удео продаје руског конвенционалног наоружања и војне технике у укупној светској продаји ових производа почетком осамдесетих година прошлог века био је око 40 одсто да би 1991. опао на 20 одсто и на свега 10 одсто 1994. године.⁷¹ Тржишта заинтересована за руско оружје била су традиционална: Индија и Кина, Сирија, али и Иран који је након повлачења Црвене армије из Авганистана и доласка САД трупа у Персијски залив, постао природни партнер Руске Феде-

66 "The State of Russian Foreign Policy and U.S. Policy Toward Russia", op. cit; и "Russia-Iran trade doubles to \$2.2 bln in 9M07 - official", 13/12/2007, Интернет, <http://en.rian.ru/russia/20071213/92206175.html>, скинуто: 19/11/2008.

67 Andrei Fedyashin, "Russia-Turkey: Blue Stream is not enough", RIA Novosti 01/07/2008, Интернет, <http://en.rian.ru/analysis/20080701/112739778.html>, скинуто: 10/10/2008.

68 Robert O. Freedman, "Russia in the Middle East: Is Putin Undertaking a New Strategy?", February 10, 2005, Интернет, <http://www.mideasti.org/summary/russia-middle-east-putin-undertaking-new-strategy> 02/10/2008, скинуто: 05/07/2008.

69 Robert O. Freedman, "The Russian Invasion of Georgia – Its Impact on Israel and Middle East", *Caucasian Review of International Affairs*, Vol. 2 (4) – Autumn 2008, p. 6.

70 "Huge trade deal draws Russia to Iraq", 17 August, 2002, BBC, интернет, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2200041.stm, скинуто: 02/10/2008.

71 "Russia and the Arms Trade", SIPRI, Интернет, <http://editors.sipri.se/pubs/presre/iabk2.html>, скинуто: 02/09/2008.

рације. Ирак под санкцијама, затим Египат, Алжир и друге блискоисточне земље користили су приступачније цене соvjетског наоружања наспрам НАТО произвођача. Међутим, у периоду 1992-93. зарада од продаје ове технике износила је мање од три милијарде долара годишње, а 1995. свега 2,6 милијарди.⁷² Председник руске владе, Черномирдин, обишао је земље Персијског залива новембра 1994, а у децембру исте године закључен је трговински споразум са Египтом (исте године када је Каиро потписао Споразум о слободној трговини са Вашингтоном), уз жељу Москве да ова земља постане као и у совјетском периоду њен главни трговински партнер у региону.⁷³

Примаков је у оквиру својих могућности, као министар и касније премијер, настојао да се продаја наоружања веже уз поново успостављање руског утицаја и стварање “мулти-векторске политике”. Владимир Путин уз далеко веће ингенерије и повољнију економску ситуацију, уз легитимитет за промене, након одласка Јељцина и његове политике која је “према већини показатеља период економског хаоса ако не и колапса те (потпуног) неуспеха”, унапредио је Примаковљев правац.⁷⁴

На Кину и Индију отпада 70 одсто укупног руског извоза војне опреме и наоружања. Блиски исток - од Алжира до Ирана - све је привлачније тржиште и 2006. је на њега отпадало 17 одсто руског војног извоза.⁷⁵ У периоду 2000-2003, 14.22% укупног пласмана војне индустрије Русије ишло је на Блиски исток, док је у периоду 2004-2007. овај удео порастао на 34.56%.⁷⁶

Турска је још 1997. куповала војну опрему од Русије, коју САД није хтео да обезбеди због коришћења против

72 Stephen J. Blank, “Russia’s return to Mideast diplomacy - How New the New Russia?”, *op. cit.*

73 “The Middle East”, Интернет, <http://countrystudies.us/russia/88.htm>, скинуто: 24/03/2008.

74 “Russia’s Economic Performance and Policies and Their Implications for the United States” May 30, 2008, Интернет, http://assets.openers.com/rpts/RL34512_20080530.pdf, скинуто: 27/08/2008.

75 John C. Daly, “Russia Sees Great Opportunities in 2007 for State Armaments Firm Rosoboroneksport”, March 1, 2007, Интернет, http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2371956, скинуто: 12/04/2008.

76 “Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2000-2007”, October 23, 2008, CRS, p. 38.

курдске гериле.⁷⁷ Русија, поготово од доласка Путина на кормило највеће државе на земљином шару, све више конкурише Америци за примат у извозу војне опреме на подручју Блиског истока. Уз продају наоружања, све више се везује и ширење руског војног присуства.

Сирија, која је и у најтежа времена била купац руског оружја, земља је у којој се проширује руски војни док, како би прерастао у праву луку.⁷⁸ Недавно је преговарајући о куповини наоружања у вредности од око 2 милијарде долара, те сарадње у области нуклеарне енергије, либијски вођ, пуковник Гадафи понудио Димитрију Медведеву отварање руске војне поморске базе у Бенгазију.⁷⁹

Неизоставни Иран руски је купац још од посете Хашемије Рафсанданија старој руској престоници, јуна 1989, када је уговорена куповина наоружања, те направљен иницијални договор о нуклеарној сарадњи.⁸⁰

Одскора главни купац руске опреме постаје Алжир. За боравка Владимира Владимировича Путина у овој земљи, склопљени су уговори о куповини руског оружја у вредности од \$7.5 милијарди.⁸¹ Међутим највреднији део уговора је отпао са враћањем руских борбених авиона, због неиспуњавања обећаних перформанси.

У периоду 2000-2007, Русија је била други извозник војне опреме и оружја у земље у развоју са 34 милијарде долара, према обрачуну из 2007. У периоду 2004-2007, она је постала прва према вредности уговора о продаји и пласману оваквих производа земљама у развоју, покривајући 27,9 одсто (34,3 милијарде долара) свих потраживања. Највећи раст продаје у временском распону од 2004. до 2007. забележила

77 "The State of Russian Foreign Policy and U.S. Policy Toward Russia", op. cit.

78 О куповини руске војне технике и оружја од стране Дамаска и Техерана види у: Slobodan Janković, „Gestrateške karakteristike sukoba na Bliskom istoku”, *Međunarodna politika*, God. LVII, br. 1124, Beograd 2006; и Slobodan Janković „Sukobi na Bliskom istoku — osnovna obeležja”, *Međunarodni problemi*, Vol. LIX, Br. 2-3/2007, Beograd 2007, str. 266-307.

79 "Libya 'ready to host Russian naval base'", Интернет, <http://en.rian.ru/russia/20081013/117699182.html>, скинуто: 31/10/2008.

80 Robert O. Freedman, "Russia and The Middle East: the Primakov Era", op. cit.

81 Konstantin Makienko "New Customers for Russian Fighters", *Russia & CIS Observer*, NO.1 (16) February 2007, Интернет, <http://www.ato.ru/rus/cis/>, скинуто: 24/03/2008.

је војна индустрија резервних делова и сервисирања — 1000 одсто. Зарада од продаје и сервисирања је 2004. износила 5,1 милијарду долара, зарађених на основу уговора са 59 земаља, за разлику од 53 из 2003. Данас Русија продаје производе војне индустрије у 72 земље, а процењује се да ће у 2008. зарадити 23 одсто више него лане (8,5 милијарди долара).⁸²

Након сада чувеног минхенског говора, Путин је марта 2007. посетио земље Персијског залива, и Саудијској Арабији и Емиратима понудио развој цивилне нуклеарне технологије, продају наоружања, те учествовање у руском систему глобалног позиционирања *ГЛОНАСС*.⁸³ Тада је уговорио лансирање шест цивилних саудијских сателита у орбиту.

В) Безбедносна сарадња

У густој мрежи блискоисточних савезништава, каткад и контрадикторних, занимљиво је подсетити се одбрамбених споразума Техерана и Дамаска, од којих је први склопљен два дана после атентата на либанског премијера Рафика Харирија (16. II 2005). Истога дана, Москва је потврдила продају противваздушних система Ирану.⁸⁴

Осим наведене Сирије, те понуде Либијаца за изградњу војне луке, Русија је октобра 2008. добила понуду Јемена да након 18 година обнови своје војно поморско присуство у територијалним водама најјужније земље арапског полуострва. Акција дела руске флотила у обезбеђивању пловидбе око рога Африке на јесен 2008, додатно увећава престиж руске војске и државе на простору Блиског истока и шире.⁸⁵ **Коначно је 16. јануара, након предлога Генералштаба, Руска Феде-**

82 “Russia sets new record with arms export in 2008”, Pravda 22.10.2008, Интернет, http://english.pravda.ru/russia/economics/106603-arms_export-0, скинуто: 17/11/2008. и “Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2000-2007”, *op. cit.*, pp. ii, 4, 39.

83 Ariel Cohen, “Putin’s Middle East Visit: Russia is Back”, Heritage Foundation, March 5, 2007, p. 2.

84 Robin Hughes, “Iran, Syria sign a further defence co-operation agreement”, *Jane’s Defence Weekly*, 27 June 2006, Интернет, http://www.janes.com/defence/news/jdw/jdw060627_1_n.shtml, 08/08/2006.

85 Бојни брод и група “Neustrašimi” дошао је на позив сомалске Владе, како би умањео пиратерију, у: “Russian naval task force leaves Tripoli”, RIA Novosti October 13 2008, <http://en.rian.ru/russia/20081013/117699182.html>, скинуто: 13/10/2008.

рација најавила отварање три војне поморске луке (у Сирији, Јемену и Либији).⁸⁶

Две-три експанзије НАТО-а, и медведов одговор

Средином деведесетих, кроз оснивање програма Партнерство за мир, започиње прва фаза ширења НАТО-а која је требало да прукључи Атлантском војном савезу бивше комунистичке земље, изузев Русије, те да бивше совјетске републике дефинитивно одвоји од утицаја посустале Москве. Дакле, земље Централне и Источне Европе, с једне, и (идеално) 14 экс-СССР република. За Русију је након иницијалне шок терапије према рецепту ММФ-а и Светске банке — према тврдњи Збигњева Бжежинског ове институције представљају америчке полуге моћи — и охрабрења да се одрекне империјалних амбиција, следио сценарио даље демократизације у виду отцепљења Чеченије, те поделе земље на одрживе аутономне целине.

Медитерански дијалог (настао 1994. и укључује седам земаља — Мауританију, Алжир, Мароко, Тунис, Египат, Израел и Јордан) први је мултилатерални облик сарадње са земљама регије. Очигледан циљ иницијативе били су пацификација ради стабилности Израела, као кључног партнера САД, али и стварање коалиције око Вашингтона и западних држава.

Друга етапа ширења НАТО, почетком 21. века обележена је дефинитвном интеграцијом прибалтичких република, те већине земаља од Пољске до Бугарске, уз Србију као једину државу на овом потезу која је прокламовала војну неутралност. На Видовдан (28. јуни) 2004. у граду на Босфору је усвојена Истанбулска иницијатива за сарадњу (Istanbul Cooperation Initiative) НАТО саздана по моделу PfP-а, како је наведено у члану 3, тачка с, оснивачког документа.⁸⁷ С обзиром да је иницијатива претенциозно или храбро узела себи у циљ ширење стабилности и безбедности на Блиском истоку, у документу се наводи подржавање Четворке и изналажења

86 Игорь Зубов, “Базы российских ВМФ возвращаются на Ближний Восток”, 16 января 2009, http://www.mg7.ru/news/politics/story_7986.html, скинуто: 17/01/2009.

87 “Istanbul Cooperation Initiative”, 28 June 2004, Интернет, <http://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/docu-cooperation.htm>, скинуто: 28/04/2008.

решења израелско-арапског сукоба. Иницијатива је прихваћена од стране четири мање арапске земље Персијског залива, које су изразиле неспремност да реализују предуслов сарадње са савезом предвођеним „Ујка Семом“ — интероперабилност.⁸⁸

Конечно, НАТО је присутан у Авганистану од 2002. године на крајњем истоку ширег региона. О траљавом учинку највећег и јединог светског војног савеза у овој земљи довољно говоре барем три податка: један је да су коалиционе жртве у њему данас бројније него у Ираку, не само због опадања броја страдалих у другој наведеној земљи, те да је вођ талибана 18. новембра, на понуђене преговоре, изјавио да се у својој земљи безбедно осећа и да му није потребан председник (Карзаи) да му је гарантује. Трећи је да се и даље инсистира шаблонски на реизградњи или обнови инфраструктуре и институција у земљи која нити је имала инфраструктуру о којој се говори у документима, нити је икада имала институције какве би на Западу желели.

Први руски политичар који се не само реторички супротставио овим тенденцијама био је Јевгениј Примаков, личност претходно каријерно везана за Блиски исток.

Политика влада Русије, у којима је Козирјев (Андрей Владимирович Козырев) био министар иностраних дела, била је другачија од политике коју је спроводио Примаков због суштински различитог опредељења. Козирјев је био један од промотера атлантистичке политике сарадње са Западом. Тако је у разговору са тадашњим генсеком ОЕБС-а, Козирјев јануара 1995. призивао интернационализацију сукоба у Чеченији, тврдећи да то више није само ствар Русије, за разлику од свога заменика који се залагао да је то унутрашње питање.⁸⁹ Током блискоисточне турнеје, овај министар се залагао да Египат одобри продужетак *NPT*-ја — Уговор о неширењу нуклеарног оружја, како се не би проблематизовало израелско непоштовање и неукључивање у исти.⁹⁰ О разликама у

88 Matteo Legrenzi, “Nato In The Gulf: Who Is Doing Whom A Favor?”, Интернет, http://findarticles.com/p/articles/mi_qa5400/is_200704/ai_n21284813/print, скинуто: 25/05/2007.

89 “Chechnya no longer just a Russian issue”, *NUPI*, 10.01.1995, Интернет, <http://www2.nupi.no/cgi-win//Russland/krono.exe?3693>, скинуто: 11/11/2008.

90 “Kozyrev tours the Middle East”, *NUPI*, 01.04.1995, Интернет, <http://www2.nupi.no/cgi-win//Russland/krono.exe?3410>, 11/11/2008.

приступу сведочи и закључак коментатора: „Примаков је одбацио период про-западне политике на којој је његов претходник Андреј Козирјев радио.”⁹¹

Ова промена, била је видљива и у ставу према палестинском питању, јер Примаков постаје, за разлику од претходника, критичнији према Израелу и одлучније тражи за Русију место у процесу решавања вишедеценијског сукоба.⁹² Циганков ову промену карактерише као разлику у цивилизацијском приступу, јер је нови министар иностраних дела тежио повратку Русије на статус велике силе, доминацију на простору некадашњег СССР-а, лабавијим везама са Западом и јачању односа са не-западним народима.⁹³ Скромни успеси 90-их леже у промени политике из прве половине деценије, а на Блиском истоку односе се на продају наоружања, наставак скромног раста извоза и отварање нових тржишта - попут Турске, која постаје и кључни економски партнер Москве у овом делу света. Међутим то је и период у коме настаје Шангајска петорка као претеча ШОС-а. Сарадња са Ираном, Ираком и Сиријом била је залог каснијег ширења утицаја на Блиском истоку.

По доласку Путина на место председника Руске Федерације, други Чеченски рат је у току (од августа 1999) и завршиће се успешно по Москву. Нацрти стратешких докумената усвојени 1999. и 2000, одсликавају политику за коју се залагао Примаков — мултиполарни свет, Русија у Евроазији. Као кључне претње наводе се између осталог а) опасност од слабљења руског утицаја у свету, б) јачање војно-политичких блокова и савеза, пре свега источно ширење НАТО-а, те в) потенцијална појава страних војних база и већих војних контингента у близини руских граница.⁹⁴

Русија под Путином 2000. године једнострано крши забрану продаје оружја Ирану, чиме се наставља претходна политика. Међутим, догађаји од септембра 2001. довели су до више промена. Русија је тада добила суперсилу као партнера

91 “Kremlin between East and West”, *The Russia Journal*, September 13 -19.1999, Интернет, http://russiajournal.com/archive/The_Russia_Journal/1999/September/13.09.1999/Opinion/Sep.13-07.pdf, скинуто: 12/11/2008, page 7.

92 Robert O. Freedman, “Russia and The Middle East: the Primakov Era”, op. cit.

93 Andrei P. Tsygankov, “Finding a Civilisational Idea: ‘West,’ ‘Eurasia,’ and ‘Euro-East’ in Russia’s Foreign Policy”, op. cit., p. 377.

94 “National Security Concept of the Russian Federation”, III, op. cit.

у борби против исламског тероризма на Кавказу. Подржавајући амерички *рат*, заправо је подржала себе. Ако су Американци помогли у операцијама чишћења чеченских упоришта у планинама на граници са Грузијом, Русија је помогла инвазију на Авганистан, подацима и логистиком.⁹⁵

Русија се у борби за Чеченију и изолацију сепаратистичког покрета окренула и исламском свету, када је 2004. затражила чланство у ОИК-у (Организација исламске конференције). Присуство посматрача ОИК-а на изборима у Чеченији, значило је несумњив дипломатски успех Кремља.

Коначна разматрања

Политика Москве на Блиском истоку има три циља: зауставити ширење америчко-атлантистичког утицаја, опоравак државе кроз економски развој и стварање савезништва где је могуће, те анулирање унутрашњих проблема путем мудро вођене спољне политике.

Политика у претходном периоду доживела је потпуни крах на спољњем и унутрашњем плану, због чега је промена курса била и очекивана.

Русија, је након периода институционалног, економског и моралног слома у тренутку када су центрифугалне силе претиле да расточе и саму земљу, показала да има елиту способну да консолидује земљу и успостави стабилност. Њена политика на Блиском истоку у периоду 1996-2008. показатељ је великог повратка на светску сцену, слеђењем реалистичке концепције међународних односа. Опстајање НАТО-а и након нестанка хладноратовског противника, те окруживање Русије и прављење санитарних кордона, ширењем Алијансе и по пределима Блиског истока, иде у прилог геополитичкој законитости о напетости Исток–Запад, односно сталном сукобу морског и копненог принципа.

Настављајући сарадњу са исламским земљама, Москва задобија статус посматрача у Организацији исламске конференције, чиме је предупредила верске и етничке сепарати-

95 Tiffany G. Petros, Yeonmin Cho, Anne K. Glatz, and Yonatan A. Bock, "Foreign Support of the U.S. War on Terrorism" *Congressional Research Service* The Library of Congress May 29, 2002, Интернет, <http://209.85.135.104/search?q=cache:bBFWcPFuJMJ:digital.library.unt.edu/govdocs/crs/permalink/meta-crs7009:1+PfP+Agreement+of+Sharing+Information+list+of+countries+signatories&hl=en&ct=clnk&cd=4&client=firefox-a>, скинуто: 29/10/2008.

зме. Поддршка исламским групама у Палестини и посредно у Либану, јача Руски утицај у региону на уштрб америчког и истовремено додатно пацификује евентуални верски екстремизам на својој територији.

На крају периода који проучавамо, Москва је поново на светској сцени у улози велике силе. Претња сепаратизма је присутна у мањој мери, а Русија је остварила сарадњу са више земаља у региону него бивши Совјетски Савез. Оваква позиција Москве која евидентно, и све брже, шири утицај и наилази на прихватање од стране режима широм Блиског истока наводи на закључак да је даље сукобљавање са помало посусталом америчком суперсилом неизбежно на вишедимензионалним фронтима како Блиског истока, тако и другде. Оно је утолико неминовније, уколико политички естаблишмент САД-а наставља са концептом унилатерализма и покушајем одржавања доминације. Вашингтонско прихватање проширених улога појединих држава може олакшати тензије, али то изискује и суштинске промене. *Пружена рука* Ирану, понуда ресетовања односа Русији, делују као назнака промене. Међутим, тактичка и привремена сарадња тешко да могу укинути структурално сукобљена начела и интересе. Наставак вредносне политике САД-а како на овом, тако и у другим подручјима света (ширење демократије, залагање за Западни образац људских права и вредности, либерализам у економији) сукобљавају се са источним уважавањем традиционалних култура и постојањем суверених континенталних држава — Русије и Кине.

Литература

Документа

- “Fact Sheet: The North Atlantic Treaty Organization”, U.S. Department of State 95/11/22 Fact Sheet: NATO, Bureau of Public Affairs, Интернет, http://www.fas.org/man/nato/offdocs/us_95/dos951122.htm, скинуто: 223/08/2008.
- “Istanbul Cooperation Initiative”, 28 June 2004, Интернет, <http://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/docu-cooperation.htm>, скинуто: 28/04/2008.
- “Концепция внешней политики Российской Федерации”, Президент России 12 июля 2008 года, Пр-1440, интернет, <http://www.kremlin.ru>

www.kremlin.ru/text/docs/2008_07/204108.shtml, скинуто: 05/05/2009.

“National Security Concept of the Russian Federation”, from *Rossiiskaya Gazeta*, January 18, 2000. Approved by Presidential Decree No. 1300 of 17 December 1999 (given in the wording of Presidential Decree No. 24 of 10 January 2000).

“The Foreign Policy Concept of the Russian Federation”, Approved by the President of the Russian Federation V. V. Putin June 28, 2000, Интернет, http://www.fas.org/nuke_guide/russia/doctrine/econcept.htm 08/10/2007.

“Rebuilding America’s Defenses: Strategy, Forces and Resources for a New Century”, A Report of The Project for the New American Century September 2000, p. 78.

“Внешнеполитическая и дипломатическая деятельность Российской Федерации в 2008 году”, Обзор МИД России, Москва, март 2009 года.

Књиге

Др Драган Петровић, *Русија на почетку XXI века — Геополитичка анализа*, Нови Сад 2007

Драгош Калајић, „Трећи пут” Солжењичина, Двери српске, год. X, број 39, Београд 2008, стр. 428.

Charles A. Beard, *The idea of national interest*, Quadrangle Paperbacks, Chicago 1966, p. 475.

Др Јелица Курјак, *Руска политика на Балкану*, Београд 1999.

Zbigniew Brzezinski, “The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives”, Basic Books 1997, p. 240.

Текстови

Айгуль Султанова, „Казахстанская нефть пойдет своим путем”, 27.03.2008, Интернет, http://www.ng.ru/cis/2008-03-27/8_kazakhstan.html?mtheme=2_1, скинуто: 27/03/2008.

Andrei Fedyashin, “Russia-Turkey: Blue Stream is not enough”, RIA Novosti 01/07/2008, Интернет, <http://en.rian.ru/analysis/20080701/112739778.html>, скинуто: 10/10/2008.

Andrei P. Tsygankov, “Finding a Civilisational Idea: ‘West,’ ‘Eurasia,’ and ‘Euro-East’ in Russia’s Foreign Policy”, *Geopolitics*, Vol.12, 2007, pp. 375–399.

Andrew Campbell, “Russia’s Primakov and Iraq’s Hussein: the World’s Most Dangerous Political Partnership”, *National Observer* No. 41 - Winter 1999, Интернет, http://www.nationalobserver.net/1999_winter_campbell.htm, скинуто: 16/08/2008.

Ariel Cohen, “The Primakov Doctrine — The Missing Link between Russia and Iraq?”, The Heritage Foundation, December 15,

- 1997, posted: October 28, 2004 Интернет, <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/1259846/posts>, скинуто: 25/08/2008.
- Ariel Cohen, "NATO's Frontiers: Eurasia, the Mediterranean, and the Greater Middle East", *Heritage*, January 9, 2006, Интернет, <http://www.heritage.org/Research/Europe/h1919.cfm>.
- Ariel Cohen, "Putin's Middle East Visit: Russia is Back", Heritage Foundation, March 5, 2007.
- Dr. Ariel Cohen and James A. Phillips, "Russia's Dangerous Missile Game in Iran", Heritage, *Executive Memorandum #503* November 13, 1997, Интернет, <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/EM503.cfm>, скинуто: 12/10/2007.
- Bernard A. Gelb, "Russian Oil and Gas Challenges", January 3, 2006, *Congressional Research Service*.
- "Chechnya no longer just a Russian issue", *NUPI*, 10.01.1995, Интернет, <http://www2.nupi.no/cgi-win//Russland/krono.exe?3693>, скинуто: 11/11/2008.
- "Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2000-2007", October 23, 2008, *CRS*.
- Fiona Hill, "Energy Empire: Oil, Gas and Russia's Revival", The Foreign Policy Centre, London September 2004, Интернет, <http://www.brookings.edu/views/articles/Fhill/20040930.pdf>, скинуто: 01/10/2008.
- "From the Days of A", *Time* March 12, 1990 Интернет, <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,969582-6,00.html>, скинуто: 10/10/2008.
- Elena V. Suponina, "Perche' non siamo piu' filoarabi", *Limes dossier*, Интернет, http://limes.espresso.repubblica.it/wp-content/uploads/2008/05/000-000_lim_3-08_suponina.pdf, 16/07/2008;
- "Gas channel planned via Turkey", *Turkses*, Интернет, http://www.turkses.com/index.php?option=com_content&task=view&id=495&Itemid=36, скинуто: 16/11/2006.
- Geoffrey Kemp and Paul Saunders, "America, Russia, and the Greater Middle East Challenges and Opportunities", *The Nixon Center*, Washington DC November 2003, Интернет, http://www.nixoncenter.org/publications/monographs/US_Russia_ME.pdf, скинуто on: 02/10/2008.
- Prof. Dr. Esat Arslan, *New Alternative "Pax Turkistana" After Pax-turcica*, *The Journal of Turkish Weekly*, 30 June 2005, <http://www.turkishweekly.net/articles.php?id=92>, скинуто: 30/06/2005.
- Igor Khrestin and John Elliott, "Russia and the Middle East", *Middle East Quarterly* WINTER 2007 • Volume XIV: No. 1, Интернет, <http://www.meforum.org/article/1632>, скинуто: 10/04/2008.

- Ilya Bourtman, "Putin and Russia's Middle Eastern Policy", *ME-RIA*, Volume 10, No. 2, June 2006, Интернет, <http://meria.idc.ac.il/journal/2006/issue2/jv10no2a1.html>, 12/07/2008.
- Jana Borisovna, "Il mondo arabo è un partner economico vitale per la Russia?", 26/05/2007 Интернет, <http://www.arabnews.it/2007/06/06/il-mondo-arabo-e-un-partner-economico-vitale-per-la-russia/>, 25/07/2008.
- Jana Borisovna, "Il ruolo russo nella crisi iraniana", 2 Luglio 2008, Интернет, <http://www.arabnews.it/2008/07/02/il-ruolo-russo-nella-crisi-iraniana/>, скинуто: 26/06/2008.
- John C. K. Daly, "Russia Sees Great Opportunities in 2007 for State Armaments Firm Rosoboroneksport", March 1, 2007, Интернет, http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2371956, скинуто: 12/04/2008.
- Konstantin Makienko "New Customers for Russian Fighters", *Russia & CIS Observer*, NO.1 (16) February 2007, Интернет, <http://www.ato.ru/rus/cis/>, скинуто: 24/03/2008.
- "Kozyrev tours the Middle East", *NUPI*, 01.04.1995, Интернет, <http://www2.nupi.no/cgi-win//Russland/krono.exe?3410>, 11/11/2008.
- "Kremlin between East and West", *The Russia Journal*, September 13 -19.1999, Интернет, http://russiajournal.com/archive/The_Russia_Journal/1999/September/13.09.1999/Opinion/Sep.13-07.pdf, скинуто: 12/11/2008, page 7.
- "Letter of Invitation to the Madrid Peace Conference October 30, 1991", Интернет, http://www.lebanonwire.com/prominent/historic_documents/1991_invitation_to_madrid_conference.asp, скинуто: 15/06/2008.
- Matteo Legrenzi, "Nato In The Gulf: Who Is Doing Whom A Favor?", Интернет, http://findarticles.com/p/articles/mi_qa5400/is_200704/ai_n21284813/print, скинуто: 25/05/2007.
- Miles Ignotus, "Seizing Arab Oil" *Harper's Magazine*, March 1975, Posted on Thursday, January 22, 2004; Интернет, <http://harpers.org/SeizingArabOil.html>, скинуто са: <http://blythe-systems.com/pipermail/nytr/Week-of-Mon-20041227/011140.html>, 18/02/2008.
- Miljan Filimonović, „Obnova moći Ruske Federacije – implikacije na međunarodni položaj Republike Srbije”, u: dr Dragan Đukanović (prir.), *Savremeni međunarodni izazovi: globalna i regionalna perspektiva*, Beograd 2008,
- Rashid Khashana, "La Russia gioca la carta delle armi e del gas per guadagnarsi una posizione in Nord Africa", 6 Giugno 2007, Интернет, <http://www.arabnews.it/2007/06/06/la-russia-gioca->

- la-carta-delle-armi-e-del-gas-per-guadagnarsi-una-posizione-in-nord-africa/, скинуто: 30/04/2007;
- Robert O. Freedman, "Russia and The Middle East: the Primakov Era", *Middle East Review of International Affairs – MERIA*, Volume 2, No. 2 - May 1998, Интернет, <http://meria.idc.ac.il/journal/1998/issue2/jv2n2a1.html>, скинуто 24/03/2008.
- Robert O. Freedman, "Russia's Middle East Ambitions", *Middle East Quarterly*, September 1998, Интернет, <http://www.meforum.org/article/405>, скинуто 03/03/2008.
- Robert O. Freedman, "Russia in the Middle East: Is Putin Undertaking a New Strategy?", February 10, 2005, Интернет, <http://www.mideasti.org/summary/russia-middle-east-putin-undertaking-newstrategy> 02/10/2008, скинуто: 05/07/2008.
- Robert O. Freedman, "The Russian Invasion of Georgia – Its Impact on Israel and Middle East", *Caucasian Review Of International Affairs*, Vol. 2 (4) – Autumn 2008.
- "Russia and the Arms Trade", *SIPRI*, Интернет, <http://editors.sipri.se/pubs/pressre/iabk2.html>, скинуто: 02/09/2008.
- "Russia, Egypt sign nuclear power agreement", **25/03/2008**, Интернет, <http://en.rian.ru/russia/20080325/102185942.html>, скинуто: 30/10/2008.
- "Russia's Economic Performance and Policies and Their Implications for the United States" May 30, 2008, Интернет, http://assets.opencrs.com/rpts/RL34512_20080530.pdf, скинуто: 27/08/2008.
- "Russia sets new record with arms export in 2008", *Pravda* 22.10.2008, Интернет, http://english.pravda.ru/russia/economics/106603-arms_export-0, скинуто: 17/11/2008.
- Seymour M. Hersh, *Annals of Espionage*, "Saddam's Best Friend," *The New Yorker*, April 5, 1999.
- Slobodan Janković, „Osnove za oslanjanje na Rusiju u spoljnoj politici Srbije”, u: dr Dragan Đukanović (prir.), *Savremeni međunarodni izazovi: globalna i regionalna perspektiva*, Beograd 2008, str. 200-204.
- Slobodan Janković, „Gestrateške karakteristike sukoba na Bliskom istoku”, *Međunarodna politika*, God. LVII, br. 1124, Beograd 2006.
- Slobodan Janković „Sukobi na Bliskom istoku — osnovna obeležja”, *Međunarodni problemi*, Vol. LIX, br. 2-3/2007, Beograd 2007, str. 266-307.
- Stephen J. Blank, "Russia's return to Mideast diplomacy - How New the New Russia?," *ORBIS*, Fall 1996, Интернет, <http://>

- findarticles.com/p/articles/mi_m0365/is_n4_v40/ai_18798566/print?tag=artBody;coll, 09/07/2008.
- Tiffany G. Petros, Yeonmin Cho, Anne K. Glatz, and Yonatan A. Bock, "Foreign Support of the U.S. War on Terrorism" *Congressional Research Service ~The Library of Congress* May 29, 2002, Интернет, <http://209.85.135.104/search?q=cache:bBFWcPFuJJMJ:digital.library.unt.edu/govdocs/crs/permalink/metacrs7009:1+PfP+Agreement+of+Sharing+Information+list+of+countries+signatories&hl=en&ct=clnk&cd=4&client=firefox-a>, скинуто: 29/10/2008.
- "The State of the Russian economy", *Russian analytical digest* 38/08, 2 April 2008
- "The State of Russian Foreign Policy and U.S. Policy Toward Russia", *The Heritage Foundation*, April 6, 1998, Интернет, <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/HL607.cfm>, скинуто: 7/08/2008.
- Tom Parfitt, "Gadafy offers Russia a naval base in Libya", November 1 2008 *The Guardian*, Интернет, <http://www.guardian.co.uk/world/2008/nov/01/libya-russia-gadafy-united-states>, скинуто: 19/11/2008.
- "Turkey's energy dependency on Russia to rise after nuclear plant", Интернет, <http://www.hurriyet.com.tr/english/finance/10021607.asp?scr=1>, 02/11/2008.

Слободан Јанкович

ОСНОВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ РОССИЙСКОЙ БЛИЗКОВОСТОЧНОЙ ПОЛИТИКИ В НАЧАЛЕ 21 ВЕКА

Резюме

Изменения в международном порядке характеризуются столкновением интересов сильных держав и модификациями в экономических тенденциях. Изучение политики России на Ближнем Востоке является очень важной задачей в силу стратегического и индустриального значения этого региона для мирового сообщества. Автор разделил работу на 4 главы и заключение. В первой главе автор аргументирует свое исследование, определяет проблемы и предлагает краткую историческую справку развития отношений России и Ближнего Востока непосредственно перед периодом

исследования. Также в первой главе перечисляются имена других авторов, которых интересует та же или похожая тематика. Вторая глава является своеобразным продолжением первой, поскольку в ней рассматривается период первой половины 90х г.г. Глава «Возвращение в исламский мир» посвящена обзору экономической политики, дипломатии и, в меньшей степени, инициатив Москвы по мерам безопасности в регионе. Четвертая глава освещает экспансию НАТО на Ближний Восток и ответ России на данную политику. Анализ результатов исследования российской политики в рассматриваемом регионе в период между 1996 и 2008 г.г. показывает, что на территории от Марокко до Афганистана Россия сумела расширить свое влияние и вернуться на глобальную арену в качестве мировой державы, чем нарушила концепцию унилатерализма.

Ключевые слова: Россия, Ближний Восток, энергоносители, исламский мир, США, НАТО, война в Ираке.

